

Beroepsprofiel leraar 'bewegen & sport' anno 2010

Een beroepsprofiel voor leraren 'bewegen & sport' is belangrijk. Een snel veranderende samenleving maakt dat het werkveld en het beroep van leraar zich ontwikkelen en dat vraagt om regelmatige herijking. Het beroepscompetentieprofiel uit 2004 gaf prima richting, maar na zes jaar is het tijd voor een vernieuwde versie.

Door: Hilde Bax

In de afgelopen twee jaar hebben Gert van Driel en Hilde Bax vanuit de KVLO, Frank Jansma vanuit de SBL (Stichting Kwaliteit Leraren) en Henk van de Palen namens de lerarenopleidingen Lichamelijke Opvoeding gewerkt aan het vernieuwde beroepsprofiel. Tijdens het ontwikkeltraject is er in diverse bijeenkomsten contact gezocht met het werkveld. Inbrengen vanuit workshops, kaderbijeenkomsten, gesprekken met het Aloco, hb, staf, NOC*NSF, SLO, Pabo-netwerk, MBO-raad zijn voor zover mogelijk meegenomen in het nieuwe profiel.

Zo is er bijvoorbeeld geregeld gesproken over de naamgeving. Moeten we het hebben over de lichamelijke opvoeding, bewegingsonderwijs of gaan we voor 'bewegen & sport'? Ook zijn er nog andere suggesties gedaan. Uiteindelijk is gekozen voor bewegen & sport (b&s) als overkoepelend begrip voor het verplichte schoolvak. Het is de naamgeving voor het leergebied in de vernieuwde onderbouw van het voortgezet onderwijs en daarmee het meest hedendaags. In het verlengde daarvan wordt in de tekst gesproken over de leraar 'bewegen en sport' (b&s). In deze naam komt duidelijk tot uiting dat de leraar anno 2010 ook contacten onderhoudt met het werkveld van sport en bewegen buiten de muren van de school.

Het nieuwe beroepsprofiel leraar b&s bestaat uit de delen (1) inleiding, (2) ontwikkelingen in onderwijs en samenleving, (3) doelstellingen en legitimatie, (4) beroepsstandaarden leraar 'bewegen & sport' en (5) de ethische standaard leraar 'bewegen & sport'. In dit artikel worden speerpunten en ontwikkelingen in het beroep van de leraar b&s weergegeven.

1 Inleiding

Elke leraar is een unieke persoon met een eigen beroepskleur, die in meer en/of mindere mate beschikt over de kwaliteiten

die in het beroepsprofiel worden beschreven. In een beroepsprofiel krijgt vooral de ambachtelijke kant van het beroep aandacht. De competenties worden omschreven en geformuleerd in beroepsstandaarden, die opgebouwd zijn uit bekwaamheden om adequaat te handelen in beroepssituaties. Om recht te doen aan de complexiteit van het lerarenberoep is gekozen om via verschillende invalshoeken de kwaliteit van de leraar b&s te beschrijven. Ook moet bedacht worden dat het beroepsprofiel de 'ideale' leraar met tenminste vijf jaren ervaring schetst. Doorgaande scholing van elke beroepsbeoefenaar wordt steeds meer de regel. Het beroepsprofiel beoogt leraren een handvat te geven om keuzes te maken voor hun verdere professionalisering. Daarbij kan het zowel gaan om scholingsplannen op vaksectieniveau als op individueel niveau. Ook schoolleiders kunnen het beroepsprofiel gebruiken voor algemene en persoonlijke scholingstrajecten. Het beroepsprofiel leraar b&s betreft een beschrijving anno 2010 en heeft een beperkte houdbaarheid in de tijd. Belangrijke speerpunten van de hedendaagse beroepsbeoefening worden geaccentueerd. Het is daarmee ook een strategisch document, dat haar werking voor de komende vijf tot zeven jaar moet krijgen.

2 Ontwikkelingen in onderwijs en samenleving

Een nieuwe ontwikkeling in het beroepenveld is de toenemende samenwerking van vakverenigingen van verschillende vakken onderling en de ondersteuning van de SBL aan de beroepsgroep voor leraren. De SBL ontwikkelde in opdracht van de overheid met werkgroepen van leraren bekwaamheidseisen die opgenomen zijn in de Wet BIO (Beroepen in het onderwijs) in het Besluit Bekwaamheidseisen Onderwijspersoneel (OCW, 2005b). Deze werden geformuleerd in zeven competenties die als beroepsstandaarden moeten gaan functioneren. Bovendien zijn de vakverenigingen

Inspiratie opdoen tijdens studiedagen

samen met de SBL aan de slag om een register voor de beroepsgroep van leraren te ontwikkelen. Het nieuwe beroepsprofiel voor de leraar b&s zoekt aansluiting bij deze ontwikkelingen. In de beroepscontext zijn bovendien drie aanleidingen te onderscheiden voor de herijking van het beroepsprofiel, te weten: het vak, de school en de samenleving. Alle aanleidingen worden kort besproken.

Aanleidingen binnen het vak

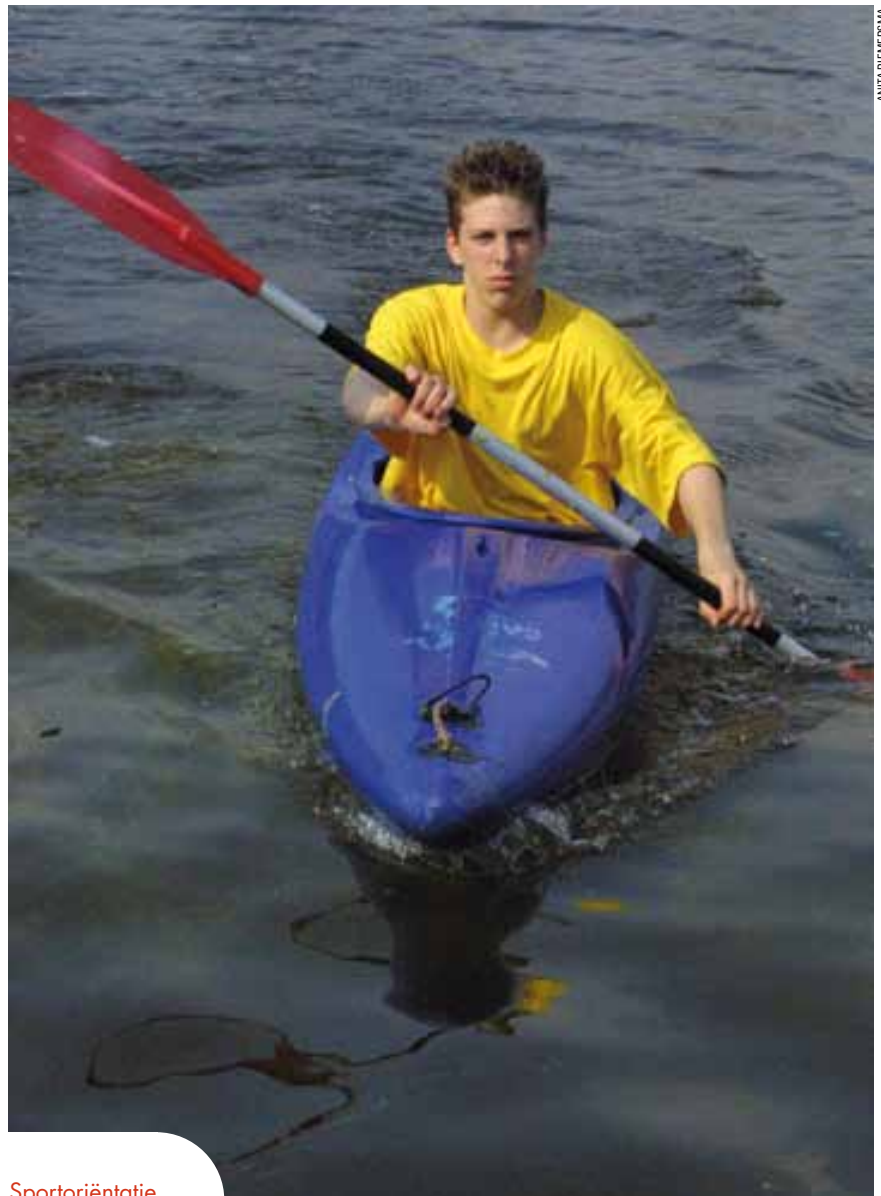
De *globalisering van kerndoelen en eindtermen* maakt het mogelijk dat scholen eigen keuzes maken voor de vormgeving en inrichting van het onderwijs. Wettelijke termen gelden als brede kaders. Veel scholen gaan op zoek naar manieren om hun onderwijs minder vakgericht en meer in thema's en projecten vorm te geven. Om toch voldoende houvast te bieden aan leraren b&s zijn door SLO en KVLO, in nauw overleg met het werkveld en de opleidingen basisdocumenten voor het basisonderwijs en voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs ontwikkeld.

Er is sprake van *groeïende wetenschappelijke kennis* op de gebieden sport en bewegen. Aanvankelijk was wetenschappelijk onderzoek vooral gericht op fysiologische en biomechanische parameters van sport en bewegen en lange tijd bleef bewegingsgedrag als betekenisvol en gesitueerd in een concrete context buiten beeld. Door de toenemende belangstelling voor sport en een actieve levensstijl komt er meer wetenschappelijk onderzoek naar de praktijken van sport en b&s. Het Europees jaar van opvoeding door sport (2004) heeft deze interesse zowel van de wetenschap als van de politiek geïntensiveerd. Stegeman (2007) concludeert in een literatuuronderzoek naar de effecten van sport en bewegen op school dat in bijna alle studies een positieve (maar doorgaans niet sterke) relatie gevonden wordt tussen sportparticipatie en schoolprestaties. Een andere interessante stroom van onderzoeken is het zogenaamde neuro-cognitieve onderzoek. Resultaten hiervan kunnen de methodische principes van de praktijk van sport en bewegen beter onderbouwen en aanpassen.

De leeromgeving vernieuwt wat betreft onderwijsaanbod en werkwijzen. De afgelopen jaren zijn er een sterke impuls om b&s te moderniseren en zodanig te veranderen dat het meer leerlingen aanspreekt en bindt. Dit leidt tot spectaculaire aanpassingen binnen de bestaande sporten maar ook in het leergebied b&s. Street- en freesporten zijn populair. Maar ook de koppeling van bewegen en internet is interessant. Bedenk je eigen move en kom daarmee op 'YouTube'. Van geheel andere aard is de toenemende betekenis van digitale ondersteuning bij het bewegen. Het meest vergaand is het bewegingsspel Wii, waar virtueel en reëel bewegen zich met elkaar vermengen.

Aanleidingen binnen de school

Lesgeven in toenemende diversiteit is sinds de jaren negentig van de vorige eeuw steeds normaler geworden. De zorgwekkende

ANITA REIERSMA

Sportoriëntatie

toename van het aantal leerlingen in het speciaal onderwijs was hiervoor een belangrijke aanleiding. Bovendien werd in 2003 de bekostiging aangepast door de invoering van leerlinggebonden financiering, 'het rugzakje' en vanaf 2011 hebben scholen de plicht om te zorgen voor 'passend onderwijs'.

Een andere ingrijpende ontwikkeling is de toename van leerlingen met een andere culturele achtergrond. In de grote steden bestaat de schoolbevolking vaak al voor meer dan 50% uit leerlingen met een niet-westerse allochtone achtergrond. De verschillen tussen leerlingen worden ook groter door een toename van leerlingen met lichamelijke en zintuiglijke beperkingen en door leerlingen met allerlei ingewikkeld gedrag. Voor het geven van b&s betekent dat grote niveauverschillen. Op veel scholen wordt het zorgaanbod voor bewegen uitgebreid met motorische remedial teaching of remediërend b&s.

De beroepsidentiteit leraren krijgt sinds het rapport 'Leerkracht' van de commissie Rinnooy Kan, in opdracht van OCW, weer meer aandacht. Om het beroep aantrekkelijker te maken beveelt de commissie aan om naast maatregelen in de sfeer van beloning vooral ook te investeren in kwaliteitsondersteunende maatregelen. Er moet meer aandacht komen voor scholing en andere vormen van deskundigheidsbevordering. Om dit te faciliteren

wordt voorgesteld om een lerarenregister in te stellen en leraren recht te geven op scholingsfaciliteiten als geld en tijd. Voor leraren b&s bestaat sinds 2007 de mogelijkheid zich in te schrijven in het KVLO-Register. Vanaf augustus 2006 is de Wet BIO van kracht. In deze wet is vastgelegd aan welke bekwaamheden leraren moeten voldoen en de verplichting van een bekwaamheidsdossier voor iedere leraar. In de personeelscyclus zal meer aandacht komen voor doorgaande professionalisering van de leraar.

De laatste jaren wordt er vaker vanuit leergebieden en thema's gewerkt. Het onderwijs moet aansluiten bij de leervragen van de leerlingen en het moet niet alleen vanuit de traditionele vakken plaatsvinden. De gedachte achter dit 'nieuwe leren' is dat de toepassing van het geleerde en daarmee de betekenis van onderwijs beter aansluit bij de leerlingen. In vrijwel alle sectoren van het onderwijs heeft dit geleid tot felle discussies en herstructureringsoperaties.

Aanleidingen binnen de maatschappij

Vanuit de samenleving wordt steeds meer aandacht gevraagd voor *bewegingsarmoede en gezondheid*. Het aantal jongeren met overgewicht is de afgelopen dertig jaar enorm toegenomen. Uit cijfers van het RIVM (2008) blijkt dat op vierjarige leeftijd 9% van de Nederlandse jongens en 16% van de meisjes overgewicht heeft. Bij vijftienjarigen zijn de cijfers respectievelijk 17% en 20%. De school en het leergebied b&s in school kunnen niet gezien worden als de enige plek die verantwoordelijk is voor de aanpak van het probleem. Succesvolle interventies beginnen bij het gezin en vragen om een multidisciplinaire aanpak. Voldoende sport en bewegen in en om school kan echter zeker positief bijdragen.

De landelijke overheid stimuleert *brede scholen*. De school vervult een spilfunctie in de wijk en kan bijdragen aan de sociale cohesie en het reguleren van maatschappelijke kwesties. Sport en cultuur zijn daarvoor krachtige instrumenten. Ter ondersteuning heeft de overheid (OCW, 2007) extra geld vrij gemaakt om combinatiefuncties te realiseren. Een combinatiefuncties is in dienst bij één werkgever, maar is in meer sectoren werkzaam. Daarbij kan gedacht worden aan onderwijs, kinderopvang, cultuur of sport. Een leraar b&s kan zo werkzaam zijn binnen de school voor het geven van b&s en met een beweegteam het naschoolse sportaanbod verzorgen.

In het *Olympisch Plan 2028* wordt de ambitie uitgesproken om de Olympische Spelen naar Nederland te halen. Het OP2028 biedt ook sport en bewegen in en rondom het onderwijs allerlei kansen voor nieuwe ontwikkelingen. Meer scholen gaan structureel samenwerken met sportverenigingen. Door een koppeling van leerlingvolgsystemen aan een talentherkenning- en volgssysteem kunnen talenten tijdig en meer systematisch worden gesignaleerd en kunnen talenten nog beter tot ontwikkeling komen.

3 Doelstellingen en legitimering voor 'bewegen & sport' op school

Kenmerkend voor b&s op school is dat alle jeugdigen worden bereikt. Ook de kinderen die vanuit zichzelf niet veel sporten en

bewegen. Leerlingen worden geïntroduceerd in veel verschillende bewegings- en sportsituaties en er is aandacht voor diversiteit tussen leerlingen. Op school ligt de basis voor levenslang bewegen en het plezier dat dergelijke activiteiten met zich meebrengt. In de school dient sprake te zijn van een pedagogisch, didactisch verantwoord en veilig leef- en leerklimaat.

Tegenwoordig is het grootste deel van de vakwereld¹ -weliswaar met accentverschillen- van mening dat b&s op school vooral gericht moet zijn op doelstellingen zoals beter leren bewegen en sporten, leren samen bewegen, bewegen leren regelen en leren over bewegen, samengevat in het begrip 'meervoudige deelname-bekwaamheid'. Vanuit de samenleving wordt geregeld de betekenis van b&s in het kader van maatschappelijke kwesties benadrukt.

B&s als leergebied

B&s wordt gelegitimeerd, zoals ook voor andere schoolvakken geldt, als onderwijsgebied.

Algemene taken voor het onderwijs zijn: het bevorderen van ontplooiing van een breed scala van kwaliteiten bij leerlingen en hen toerusten voor leven en werken in een multiculturele samenleving.

Aandacht voor andere doelgroepen

In het leergebied b&s gaat het zowel om de ontplooiing van persoonlijk bewegingsgedrag als om het toerusten op de pluriforme bewegingscultuur. Voor b&s zijn globaal drie onderwijsgerichte vakvisies te onderscheiden: (1) personalistisch, (2) sportsocialiserend en (3) kritisch-constructief. De visies liggen in elkaars verlengde, maar verschillen in opvattingen over kinderen, bewegen, sporten, leren en onderwijzen.

Uitgaande van een personalistische visie is er veel oog voor de persoonlijke ontplooiing en ontwikkeling. Bij het persoonlijke leerconcept ligt het accent op het opdoen van ervaringen, op het verdiepen van belevingen en op het doorbreken van ongunstige situaties (Heij, 2006).

In het sportonderwijs gaat het om '(beter) leren van motorische, sociale en cognitieve vaardigheden op zowel korte en lange termijn.' (Timmers, 2007, p.121). Er is sprake van een beperkt aanbod van sportactiviteiten met diepgang. Beoordelen van leerprestaties gebeurt op individueel niveau. Er is zowel aandacht voor beleven, leren én leren (hoe) te leren.

In de kritisch-constructieve vakvisie is aandacht voor opvattingen

over sport- en bewegingsculturen, voor een visie op het kind en de persoonlijke ontwikkeling, voor leerconcepten, concepten over presteren, omgaan met verschillen en ideeën over waarden en normen (Crum, 1998). Leerlingen bekwamen zich voor deelname aan de bewegingscultuur nu en later. Ze kunnen kiezen voor sport en bewegen in verschillende contexten en leren naast de rol van beweger ook andere rollen te vervullen. Stegeman (2000) formuleert de algemene vakdoelstelling als: 'het bewegingsonderwijs is erop gericht de leerlingen bekwaam te maken voor zelfstandige, verantwoorde, perspectiefrijke en blijvende deelname aan de bewegingscultuur' (p.159).

De samenleving over b&s

In de samenleving bestaan er ook denkbeelden over het belang van b&s. Opinions over wenselijke doelstellingen, het onderwijsaanbod en de leraar komen vanuit verschillende bronnen (Bax, 2010). Het realiseren van, en werken aan vakoverstijgende doelen in de lessen b&s krijgt in beleidstukken van de overheid veel nadruk. Als het aan de overheid ligt, gaan scholen een spilfunctie in de wijk vervullen. De 'brede school' wordt gestimuleerd en de buitenschoolse opvang is wettelijk geregeld. Duurzame samenwerkingsrelaties met een samenhangend aanbod op de gebieden sport en kunst tussen school, buurt en sport krijgen impulsen. De combinatiefunctionaris, werkzaam in meer werkvelden, kan daarbij een belangrijke bijdrage vervullen. Levenslang sporten en bewegen voor alle jongeren is de ambitie (OCW & NOC*NSF, 2005; VWS 2005). Regelmatig bewegen voorkomt overgewicht, diabetes, geeft preventie voor depressie, hart- en vaatziekten en dementie. Het bestrijden van bewegingsarmoede is vanuit het gezondheidsperspectief belangrijk. Meer b&s in het onderwijs zorgt voor betere schoolprestaties en minder schooluitval (VWS, 2007; VWS, 2008). Vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties (vooral afkomstig uit de sectoren sport, onderwijs, gezondheid en jeugd) vinden in overgrote meerderheid het leergebied b&s belangrijk tot zeer belangrijk (Bax et al., 2006; Stegeman et al., 2007). Ze vinden het essentieel dat lessen b&s jeugdigen stimuleert tot sport en bewegen buiten de school. Leraren moeten inspelen op de mogelijkheden van de leerlingen. Te sterke oriëntatie op wedstrijd sport is niet goed. Alleen oppervlakkige kennismaking met bewegingsactiviteiten voldoet evenmin. Deskundige en gemotiveerde leraren b&s zijn nodig. Bovendien is er een pleidooi voor vakleraren in de basisschool en voor het versterken van relaties naar sport en bewegen in de vrije tijd. Het is belangrijk dat scholen de boodschap uitdragen dat bewegen leuk is om te doen en dat het bijdraagt aan gezondheid en sociale ontwikkeling. Uit onderzoek onder inwoners van Nederland (NSO, 2005) werden 'goed met anderen leren omgaan' en 'gezondheid' als belangrijkste doelstellingen voor b&s genoemd.

Doelstellingen voor b&s op school

Zowel de samenleving als de vakwereld vinden dat kinderen op school moeten ervaren dat bewegingsactiviteiten plezierig zijn om (met elkaar) te doen en dat daar de basis gelegd wordt voor een leven lang bewegen. De verwachtingen over de mogelijkheden van het leergebied b&s lopen uiteen als het gaat om de bijdrage die de lessen kunnen leveren aan het oplossen van maatschappelijke kwesties. De landelijke overheid en de maatschappelijke organisaties maken in documenten geregeld duidelijk dat het leergebied b&s zich kan

en zou moeten focussen op algemeen maatschappelijke kwesties en waarden zoals een positief zelfbeeld, sociale groei, verleggen van grenzen, samenwerken, omgaan met waarden en normen, een actieve levensstijl en gezondheid. De vakinhoudelijke doelen blijven in de rapporten vaak op de achtergrond. Toch is het de moeite waard als vakwereld na te denken hoe zij aandacht kan schenken aan maatschappelijke kwesties, zonder daarbij voorbij te gaan aan de eigen identiteit van het leergebied. Waarden en normen maken deel uit van het leven en spelen impliciet altijd mee in lessen b&s. Waardenvrij onderwijs bestaat niet en waardenvrije omgang ook niet. Elke regel (norm) die in de omgang gesteld wordt verwijst naar een, al dan niet onderkende, waarde. Op expliciete, maar vaak op impliciete (bijvoorbeeld de leraar die zelf het voorbeeld woordeloos uitdraagt) wijze, worden de leerlingen op de hoogte gebracht van bestaande normen (regels). Echter, door het naleven van de regels raken de leerlingen nog nauwelijks bekend met de daarachter liggende waarden. Als de vakwereld streeft naar een meervoudige deelnamebekwaamheid, is het logisch dat leerlingen leren nadenken over uiteenlopende waarden die in en door b&s realiseerbaar zijn.

Legitimering van b&s

De legitimering van b&s op school is vergelijkbaar met die van de andere leergebieden. De school is een onmisbare schakel in de socialisatie van de jeugd en heeft de plicht zorg te dragen voor goed onderwijs. Van scholen wordt verwacht dat zij hun doen en laten kunnen verantwoorden aan derden. Verantwoording afleggen aan de hand van een visitatie en/of accreditatie wordt steeds gebruikelijker. De samenleving verandert in hoog tempo en dat geldt ook voor het onderwijs. Er zijn ontwikkelingen gaande die kunnen leiden tot een grotere rol van b&s op school (zie 'ontwikkelingen in onderwijs en samenleving'). In de samenleving wordt veel verwacht van het onderwijs en zeker ook van sport en bewegen op school en daarbuiten. De betekenis van b&s wordt niet betwist. Wel bestaan er verschillen met betrekking tot de nadruk die bij voorkeur gelegd wordt op:

- inleiden in sport- en bewegingssituaties
- bijdragen aan gezondheid en een actieve levensstijl
- bijdragen aan persoonlijke en sociale ontwikkeling.

De onderscheiden doelstellingengebieden liggen in elkaars verlengde en vullen elkaar aan (Bax, 2010).

Het is boeiend om bewegingsactiviteiten, zoals voetballen, skaten, tai chi, beter te leren, maar ze kunnen ook aangeboden worden om samenwerken te bevorderen, grenzen te verleggen en jezelf beter te leren kennen. Maar het kan -en gebeurt- ook tegelijkertijd. Bewegingsactiviteiten kunnen door leerlingen gedaan worden vanuit intrinsieke overwegingen, maar ook andere redenen kunnen het motief zijn.

Op school leren kinderen bewegen met klasgenoten met verschillende bewegingsattitudes en interesses. Het gaat om een grote variëteit aan bewegingsactiviteiten en een diversiteit aan leerervaringen. Anders dan in de sport of vanuit het gezin worden de leerervaringen op school (idealiter) vanuit diverse invalshoeken gethematiseerd. Naast de rol van beweger kan gedacht worden aan de rol van coach, hulpverlener, scheidsrechter of instructeur. In de lessen kan goed gebruik gemaakt worden van de uiteenlopende deskundigheden van leerlingen. Leerlingen krijgen handvatten mee om uit het brede aanbod goede keuzes te maken door middel

van een kritische kijk op het sport- en bewegingssituaties. Zonder voldoende kennis van bewegen is het maken van goede keuzes slecht mogelijk.

Het is de wens van de samenleving en de leerlingen dat er in b&s veel aandacht is voor gezondheid en allerlei ontwikkelingsaspecten. Hieraan kan goed tegemoet gekomen worden door meer nadruk te leggen op 'leren over bewegen' en dat ook toe te spitsen op 'leren over mijn persoonlijke bewegingswensen'. Leerlingen waarderen het als zij inbreng krijgen in de les (Van Mossel & Stegeman, 2007). Het is belangrijk dat zij gestimuleerd worden op zoek te gaan naar hun motieven om te sporten en bewegen. Dat zij zelf ervaren wat een sportactiviteit voor hen uitdagend maakt. Daarbij gaat het om 'leren over bewegen' in samenhang met 'het doen'. Voor dit alles is een grote deskundigheid van de leraar nodig.

Onderzoek

Regelmatig sporten en bewegen hebben de potentie positief te werken op de gezondheid, actieve levensstijl, psychisch welbevinden, sociale ontwikkeling en de cognitieve ontwikkeling (Bailey, 2006, 2009). Voor b&s geldt, dat eigen inbreng en keuzes door leerlingen in de lessen belangrijk zijn in het kader van een sportieve levensstijl als jeugdige en als volwassene. Het is belangrijk dat acties en interventies van coaches en leraren nadrukkelijk gericht zijn op het ervaren van plezier door alle kinderen, waarbij rekening wordt gehouden met hun mogelijkheden en verschillen. Positieve ontwikkelingen treden niet als vanzelf op. Tot op heden worden vele effecten aan sport en bewegen toegekend zonder gericht wetenschappelijk bewijs. Uit diverse onderzoeken is al wel gebleken, dat de leraar en de context van sport en bewegen veel invloed hebben op de behaalde resultaten (Theeboom & De Knop, 1995; Stegeman, 2007). De aard van de interactie tussen leraar en leerlingen bepaalt in sterke mate de leerervaringen en of ze positief worden ervaren. Deskundige leraren, leraren met een grote interpersoonlijke bekwaamheid, kunnen aansluiten bij de beleevingswereld van de kinderen. Een positieve bewegingsattitude is voor levenslang plezier in sport en bewegen een noodzakelijke voorwaarde. Meer onderzoek naar relaties tussen vakinhoudelijke en didactische werkwijzen op de effecten met betrekking tot het realiseren van vakinhoudelijke en overstijgende doelen is wenselijk. Het gaat om positieve aandacht met betrekking tot initiatieven voor het uitvoeren van (praktijk)onderzoek en belangstelling vanuit de vakwereld voor de resultaten van onderzoeken en onderzoek doen.

4 Beroepsstandaarden voor de leraar bewegen & sport

De zeven bekwaamheidseisen voor leraren uit Wet BIO, geformuleerd in competenties, zijn vertaald naar standaarden voor de beroepsgroep van leraren b&s. Iedere standaard start met een korte omschrijving, die uitgewerkt wordt in termen van handelen en kennis. Daarna volgt een dilemma dat daarop betrekking heeft. In dit artikel worden de korte omschrijvingen van de standaarden op een rij gezet.

1 De leraar heeft interpersoonlijke verantwoordelijkheid

De leraar is verantwoordelijk voor het leef- en werkklimaat in de groepen waarmee hij² werkt. Hij zorgt ervoor dat er een op samenwerking gerichte sfeer ontstaat waarin hij en zijn leerlingen³ op een prettige en open wijze met elkaar omgaan. Hij bevordert daarbij dat leerlingen ook zelfstandig die samenwerking en omgangsvormen met elkaar kunnen onderhouden. Hij doet dat op een professionele planmatige manier door zijn kennis en vaardigheden op dit gebied te onderhouden en in praktijk te brengen.

2 De leraar heeft pedagogische verantwoordelijkheid

De leraar is verantwoordelijk voor het realiseren van een veilige en stimulerende leeromgeving in de lessen b&s. Door zijn leerlingen te stimuleren, te motiveren en te begeleiden zorgt hij ervoor dat zij zich sociaal-emotioneel en moreel verder kunnen ontwikkelen. Daarbij houdt hij rekening met de culturele diversiteit en schenkt aandacht aan gezondheid en een actieve levensstijl. Hij realiseert zo'n veilige en stimulerende leeromgeving zowel voor de groepen waarmee hij werkt als voor individuele leerlingen. Hij doet dat op een professionele en planmatige manier door zijn kennis en vaardigheden op pedagogisch gebied te onderhouden en in praktijk te brengen.

3 De leraar heeft (vak)inhoudelijke verantwoordelijkheid

De leraar is verantwoordelijk voor het plannen, realiseren en evalueren van krachtige leeromgevingen in bewegings- en sport-situaties voor de groepen waarmee hij werkt en voor individuele leerlingen. Hij zorgt ervoor dat de leerlingen zich de gestelde doelstellingen van het leergebied b&s eigen maken. Hij doet dat op een professionele planmatige manier door zijn vakinhoudelijke en didactische kennis en vaardigheden te onderhouden en in praktijk te brengen.

4 De leraar heeft organisatorische verantwoordelijkheid

De leraar is verantwoordelijk voor een overzichtelijke, ordelijke en taakgerichte sfeer in de groepen waarmee hij werkt. Hij werkt overzichtelijk en zorgt ervoor dat zijn leerlingen voldoende houvast en structuur hebben om succesvol te kunnen leren. Hij doet dat op

ANTJA RIEMERSMA

Contact met de omgeving van de school

een professionele planmatige manier door zijn kennis en vaardigheden op dit gebied te onderhouden en in praktijk te brengen.

5 De leraar heeft verantwoordelijkheid in het samenwerken met collega's

De leraar is verantwoordelijk voor een goede communicatie en samenwerking met zijn collega's en tezamen met hen verantwoordelijk voor het pedagogisch en didactisch klimaat in zijn school. Hij draagt bij aan goede en productieve werkverhoudingen in de schoolorganisatie, de vaksectie en andere teams zoals mentorenteam, netwerk van vakcollega's, beweegteam, projectteam waaraan hij deelneemt. Ook levert hij een bijdrage aan de werkzaamheden die moeten worden uitgevoerd om de onderwijsorganisatie goed te laten functioneren.

6 De leraar heeft verantwoordelijkheid in het samenwerken met de omgeving van de school

De leraar is verantwoordelijk voor een goede communicatie en afstemming met ouders of verzorgers van zijn leerlingen en met anderen die bij de vorming en opleiding van zijn leerlingen betrokken zijn. Hij zorgt op een professionele wijze voor een goede samenwerking met hen. Hij stelt zich op de hoogte van maatschappelijke ontwikkelingen en onderzoeken met betrekking tot onderwijs in brede zin.

7 De leraar is verantwoordelijk voor zijn eigen professionele ontwikkeling

De leraar is verantwoordelijk voor de kwaliteit van zijn beroepsuitoefening en zijn professionele ontwikkeling. Hij onderzoekt, expliciteert en ontwikkelt zijn opvattingen over het leraarschap en zijn bekwaamheid als leraar en hij verantwoordt de wijze waarop hij die in de praktijk brengt.

5 De ethische standaard van de leraar bewegen & sport

In het beroepsprofiel worden de taken en verantwoordelijkheden van de leraar b&s in relatie tot de veranderende onderwijspraktijk beschreven. Bij de beroepsstandaarden staan voorbeelden van dilemma's die zich in de dagelijkse praktijk kunnen voordoen. Het kenmerkende van dilemma's is dat er geen 'beste oplossing' is.

Dilemma:

Leerlingen hebben ruimte nodig om zelfstandig dan wel met een groep bewegingssituaties op gang te houden en zich daarvoor verantwoordelijk te voelen. Anderzijds is het nodig dat de leraar overzicht houdt over de gehele, vaak grote en diverse, klas of groep en ervoor zorgt dat alle leerlingen tot hun recht kunnen komen. Om leerlingen te brengen tot zelfverantwoordelijk denken en handelen in bewegings- en sportsituaties moeten zij gelegenheid krijgen om te experimenteren. Tegelijkertijd moet de veiligheid gewaarborgd blijven.

Dilemma:

In lessen b&s speelt lichamelijke een grote rol zowel tussen leerlingen onderling als tussen de leraar en zijn leerlingen. In risicovolle situaties zijn helpers nodig en is direct lichamelijk contact inherent aan de bewegingssituatie. Dat geldt natuurlijk voor judo en acrobatieksituaties. Maar ook in spelsituaties vindt lichamelijk contact plaats. Uitdagende lessen waarin leerlingen op een verant-

woorde manier hun grenzen kunnen verleggen brengen risico's met zich mee. Dat is spannend en leuk, zeker als het lukt, maar minder prettig als het mislukt. Toch mag de (materiële en emotionele) veiligheid tijdens de les niet in het geding komen. Het probleem is echter dat leerlingen ook op het beleven van veiligheid van elkaar verschillen. Ze nemen andere ervaringen mee en in uitzonderlijke gevallen kunnen zich conflicten voordoen. Vanzelfsprekendheden vallen weg en reflectie is geboden om in te spelen op zo'n situatie.

In iedere les b&s komen dilemma's voor. Telkens opnieuw vraagt dit van de leraar een weloverwogen keuze die verantwoord kan worden. Daarbij spelen beroepsethische uitgangspunten, richtinggevende waarden en normen, een rol van betekenis. Deze worden samengebracht in een ethische standaard.

De ethische standaard en handvatten voor omgaan met gedrags(handelings)risico's

De leraar is intentioneel betrokken op de leerling en gericht op de ontwikkeling van jeugdigen. De leraar onderschrijft de verwachting van de samenleving dat zijn onderwijs bijdraagt aan de socialisatie van leerlingen. De leraar is zich ervan bewust dat hij met zijn doen en laten vertegenwoordiger is van de beroepsgroep en van het team van leraren waarin hij werkt. Hij houdt het vertrouwen in het beroep mede hoog, doordat hij zijn werk naar beste weten en kunnen verricht in het belang van de leerling, in afstemming met zijn collega's en doordat hij zijn beroepskennis op peil houdt en verder ontwikkelt.

In zijn persoonlijke vormgeving van het beroep is de leraar eerlijk en betrouwbaar.

De leraar b&s onderscheidt zich vakmatig in die zin van collega's in andere vakken, dat in de lessen b&s het omgaan met lichamelijke een dominante rol speelt en dat daardoor in meer algemene zin de omgang met leerlingen verschilt. Het leren omgaan met risico's, lichamelijke aanraking bij het hulpverleners, het zich al of niet bewust meten met anderen, de grote mate van directe zichtbaarheid van lukken en mislukken, het verkennen van eigen en andermans grenzen enz. resulteren in een in hoge mate specifiek omgangspatroon. Daarbij vinden de lessen b&s plaats in een specifieke accommodatie vaak afgezonderd van de verdere schoolomgeving. Hierdoor behoren situaties van omkleeden en douchen na afloop van de lessen tot het verantwoordelijkheidsgebied van de onderwijsgevers. Daarom is het zinvol om met vakcollega's en in het verlengde van de beroepsethische uitgangspunten afspraken te maken over gedragsrisico's die specifiek gelden voor de leraar b&s. Deze afspraken dienen tot stand te komen in overleg met de werkgever en kunnen onder meer gemaakt worden voor:

- het binnentreden van kleedkamers en doucheruimtes waarin leerlingen zich bevinden
- de deskundigheid omtrent EHB(S)O en procedures bij ongevallen
- het omgaan met aanraken in de lessen b&s bij hulpverlening en door leerlingen onderling
- wijze van omgaan met discriminatie, racisme en geweld, zoals ongepast gedrag, vooroordelen, culturele verschillen en verschillen tussen jongens en meisjes in bewegen en sport en prestaties
- sociale veiligheid binnen de lessen, met name voor de minder bewegingsbegaafde leerlingen.

Samenwerken met collega's

Afronding

Dit artikel is te beschouwen als een samenvatting van het nieuwe beroepsprofiel van de leraar b&s dat in het najaar 2010 verschijnt. Het heeft de bedoeling de beroepsgroep een handreiking te geven voor scholingswensen, als spiegel te fungeren voor professionele bekwaamheden en niet in de laatste plaats om de complexiteit van het leergebied b&s anno 2010 te schetsen.

Referenties

- Bailey, R. (2006). 'Physical education and sports in schools: a review of benefits and outcomes'. *Journal of School health*, 76, 397-401.
- Bailey, R. (2009). 'Physical education and sports in schools: a review of benefits and outcomes'. In R. Bailey & D. Kirk (eds.), *The Routledge physical education reader*. Trowbridge, Wiltshire Great Britain: The Cromwell Press.
- Bax H., Stegeman H. & Slotboom M. (2006). 'Maatschappelijke organisaties over de kwaliteit van de lichamelijke opvoeding'. *Lichamelijke Opvoeding*, 94(8), 32-36.
- Bax, H. (2010). *De samenleving over de kwaliteit van bewegen en sport op school, een spiegel voor de vakwereld*. Zeist: Jan Luiting Fonds. (verschijnt najaar 2010)
- Coakley, J.J. (2004). *Sport in society: Issues and controversies*. Eight edition. Boston/Singapore: McGraw-Hill.
- Crum, B. (1998). 'Vakconcepten: belang en kritische bespreking'. In: H. Stegeman & K. Faber, (red.), *Onderwijs in bewegen; basisthema's in de lichamelijke opvoeding* (pp. 47-79). Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Heij, P. (2006). *Grondslagen van 'verantwoord' bewegingsonderwijs*. Budel: Damon.
- Mossel, G. van & Stegeman H. (2007) 'Vaksecties LO en de ervaringen van hun leerlingen'. In: H. Stegeman (red.), *Naar beter bewegingsonderwijs. Over de kwaliteit van sport en bewegen op school* (pp. 163 - 237). 's-Hertogenbosch/Nieuwegein: W.J.H. Mulier Instituut/Arko Sports Media.
- NSO (2005). Nationaal Sport Onderzoek; onderzoeksverantwoording. Dongen: Gfk ond. nr. 7289.rn/mw.
- OCW & NOC*NSF (2005). *Alliantie 'School en Sport samen sterker'*.

Den Haag/Arnhem: ministerie van Onderwijs, Cultuur & Wetenschap/ NOC*NSF

RIVM (2008).

Stegeman H. (2000). *Belang van bewegingsonderwijs, over legitimatie en algemene doelstellingen van het schoolvak lichamelijke opvoeding*. Zeist: Jan Luiting Fonds.

Stegeman, H. (2007). *Effecten van sport en bewegen op school. Een literatuuronderzoek naar de relatie van fysieke activiteit met de cognitieve, affectieve en sociale ontwikkeling*, 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.

Stegeman, H., Bax, H., Hoekman, R. & Slotboom, M. (2007). 'Aspecten van de kwaliteit van lichamelijke opvoeding'. In: H. Stegeman (red.), *Naar beter bewegingsonderwijs. Over de kwaliteit van sport en bewegen op school*.

's-Hertogenbosch/ Nieuwegein: W.J.H. Mulier Instituut/Arko Sports Media.

Strasser, S. (1963). *Opvoedingswetenschap en opvoedingswijsheid*. 's-Hertogenbosch: Malmberg.

Theeboom, M. & De Knop, P. (1995). Plezier voorwaarde voor regelmatig sporten. *Lichamelijke Opvoeding*, 83(6), 252-256.

Timmers E. (2007a). Wat gebeurt er in het bewegingsonderwijs? In: H. Stegeman (red.), *Naar beter bewegingsonderwijs. Over de kwaliteit van sport en bewegen op school* (pp.101-161). 's-Hertogenbosch/ Nieuwegein: W.J.H. Mulier Instituut/Arko Sports Media.

VWS (2005). *Tijd voor sport – Bewegen, Meedoen, Presteren*. Den Haag: ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

VWS (2007). *Beleidsbrief Sport, De kracht van sport*, Kamerstuk. Den Haag: ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

VWS (2008b). *Beleidskader Sport, Bewegen en Onderwijs*, Kamerstuk, Den Haag: ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

Noten

- In deze tekst is de vakwereld gedefinieerd als bestaande uit: bevoegde leraren voor de lessen b&s op school, de vakverenigingen (KVLO, Netwerk rondom bewegen), de SLO afdeling lichamelijke opvoeding (Nationaal expertisecentrum voor leerplanontwikkeling) en de lerarenopleidingen op het gebied van b&s (HIS, CALO, HAN, FSH, HHS, DBS&V, Pabo met Leergang vakbekwaam bewegingsonderwijs). Zij hebben grote invloed op de inrichting en vormgeving van het leergebied b&s op school en mogen als mede verantwoordelijken hierop worden aangesproken.
- In verband met de leesbaarheid is gekozen voor de mannelijke vorm. Waar hij staat kan ook zij gelezen worden.
- Met het begrip leerlingen worden ook studenten en deelnemers bedoeld.

Correspondentie:

hilde.bax@kvlo.nl of h.h.t.bax@hva.nl